

Klazomenai Lahitleri Üzerinde Betimlenen Barbar Figürleri¹

S. Melike ZEREN HASDAĞLI²

[130]

¹ Hakeme Gönderilme Tarihi: 22.06.2015; kabul tarihi: 02.08.2015.

² S. Melike ZEREN-HASDAĞLI, Yorgo Seferis sk. No.2, Urla/ İZMİR; melikezeren@gmail.com.

Keywords: Sarcophagus, Ionia, Skythia, Persia, Klazomenai

This article aims to discuss the ethnical identity of the figures depicted on the Klazomenian Sarcophagi. The reliability of identities of the figures which mainly rise on the bases of their costumes, arms and equipments, is under question. It is also researched that the iconographic and historical contexts in which these figures took place.

This study is discussed that the meaning of these figures on the sarcophagi, and because non-Ionian figures mostly take place in battle scenes it is also questioned that whether they picture the reflections of real events within the history of Ionia or not. As a result of this viewpoint, Skythian-Ionian, Thrakian-Persian and Thrakian-Skythian battles possibilities are analyzed beyond classical Kimmerian-Ionian and Persian-Ionian battles proposals. However, the inconsistencies between the cases make the possibility of the historical reality almost unlikely.

| 131 |

Anahtar Kelimeler: Lahit, İonia, İskit, Pers, Klazomenai

Makalenin konusunu figürlü Klazomenai lahitleri üzerindeki, savaş ve mücadele sahnelerinde tasvir edilen, görünümleri ile Yunan hoplitlerinden ayrılan figürlerin etnik kimliği oluşturur. Figürleri kimliklendirme çabası, bu figürlerin giydiği giysiler ve taşıdıkları silah ve diğer ekipmanların yanında figürlerin içerisinde yer aldığı kompozisyon üzerinde temellenir. Birbirini tekrar eden ve geleneksel bir çizim anlayışına sahip olan Klazomenai lahitleri üzerinde Yunan olmayan bu figürlerin resmedilme sebepleri ikonografik ve tarihsel zemin üzerinde araştırılmıştır.

Çalışma ayrıca Yunan olmayan figürlerin yer aldığı sahnelerin İonia'nın geçirdiği tarihi olayları yansıtan resimler olup olmayacağını tartışır. Bu doğrultuda daha önceki çalışmalarda öne sürülen Kimmer-İonia ve Pers-İonia savaş resimleri olasılıklarına İskit-İonia, Pers-Thrakia ve İskit-Thrakia savaşlarının olasılıkları eklenmiştir. Ancak olasılıkların artmasının da gösterdiği üzere söz konusu tasvirlerin direkt tarihi resim oldukları kanısının desteklenemeyeceği anlaşılmıştır.

Giriş¹

Klazomenai Lahitleri Arkaik Dönem İonia sanatının önemli sanat eserleri arasında yer alan pişmiş topraktan yapılmış lahitlerdir. Bugüne kadar olan bilgilerimize göre Klazomenai'de 7. yüzyılın ikinci yarısında ortaya çıkan (Hürmüzlü 2010: 90-911) bu ölü gömme uygulaması 4. yüzyıl içlerine kadar devam etmiştir (Güngör 2006: 135-136). Bu çalışmanın konusunu oluşturan lahitlerin özellikle Cook tarafından "Albertinum Grubu" (Cook 1981: 31-61); tarafımızdan "Geç Evre Lahitleri" (Zeren-Hasdağlı 2014a: 161-373) olarak adlandırılan ve 6. yüzyılın son otuz yılı ile 5. yüzyılın başlarına tarihlenen örnekleri, oldukça zengin ve canlı savaş sahneleri ile bezenmişlerdir². Bu savaş sahneleri, kalabalık ve karmaşık mücadeleler ile tanımlanır (Fig. 1-3). Kompozisyonlar sıklıkla düşmüş ya da düşmekte olan savaşçıların varlığı ile canlandırılır ve böylelikle kompozisyonlara bir gerçeklik duygusu kazandırılır. Savaş sahnelerinde resmedilen askerler çoğunlukla hoplit (ὀπλιτης) sınıfındaki İonia'lı askerlerdir. Karşılarında ise İonia'lı hoplitlerden silah ve giysi bakımından farklı barbar³ gruplar yer alır. İonia'lı olmayan bu askerler, süvariler veya okçulardan oluşur. Bu çalışmada öncelikli olarak giysi, silah ve aksesuarlardan yola çıkılarak bu figürlerin kimlikleri ve bu kimliklerin güvenilirliği sorgulanacaktır. Figürlerin hem Klazomenai lahitlerinde hem de vazozesimlerdeki betimlerinin, hangi tarihsel ve ikonografik kontekstler içerisinde yer aldığı tartışılacaktır. Çalışmanın ana yaklaşımını söz konusu lahitlerdeki konuların tarihsel gerçeklikten ziyade ölü kültü ikonografisi ve gelenekleri çerçevesinde değerlendirilip değerlendirilemeyeceği ve İonia sanatının ürünleri olarak genel ve sembolik anlatımlarla bezenmiş olup olamayacağı sorunu oluşturmaktadır.

Hoplitlerden farklı giysiler içindeki figürlerin kimliği aşağıda detaylı olarak inceleneceği üzere çok uzun bir zamandır devam eden tartışmalara konu olmuştur. Bahsedilen doğru figürler genellikle Klazomenai ve İonia'nın tarihi ile ilişkili olarak Kimmer, İskit, Pers ve Thrakia halkları olarak yorumlanmıştır. Örneğin ilk olarak G.1 lahdi üzerinde (Fig. 1, 10 ve 11) detaylı bir inceleme yapan Murray, figürlerin başlık ve giysilerinden yola çıkarak onları Kimmerler ile ilişkilendirmiştir. Murray lahitteki sahneyi de Kimmer istilalarının tarihsel bir resmi şeklinde değerlendirmiştir (Murray 1898: 1-2). Aslında bu figürlerin Kimmer

|132|

¹ Bu çalışma içerisinde yer alan tüm lahitler, R.M. Cook'un, *Klazomenian Sarcophagi* adlı kitabındaki katalog numaralarını takip etmektedir (Cook 1981). Metinde kullanılan tüm tarihler milattan önceye aittir.

² Çalışma içerisinde tartışılan lahitler, R. M. Cook'un Albertinum Grubu olarak adlandırdığı stil grubu içerisinde yer alır. R. M. Cook öncülleri ile birlikte grubu 510/500-470 yılları arasına tarihlenmiştir, bkz. Cook 1981: 17-24; 31-61). Son yıllarda grubun eserleri yeni arkeolojik verilerle tekrar değerlendirilmiştir. Sonuçta bu grubun eserlerinin Klazomenai lahitleri üretim süreçleri içerisindeki geç safhada yer aldıkları ve tarihlerinin 530-480 yılları arasında olması gerektiği önerilmiştir, bkz. Zeren-Hasdağlı 2014a: 350-366. Çalışmada yapılan tartışmalar, yeni kronolojik sonuçlar göz önünde tutularak yorumlanmıştır.

³ Bu metindeki "barbar" sözcüğü Herodotos ve diğer antik yazarların çoğunun kullandığı anlamda yani Yunanca'dan başka bir dil konuşan ve başka bir kültür ailesine ait olan yabancılar anlamında kullanılmaktadır. Bu konu hakkında özellikle bkz. Boardman 2011: 7.

ya da İskit oldukları yorumu birçok araştırmacı tarafından kabul edilmiştir (Plassart – Picard 1913: 411; Rostovtzeff 1943: 182; Rolle 1989: 72-73). Daha sonra G.1 lahdinin 6. yüzyılın ortasına tarihlenmesiyle birlikte figürlerin Pers olabilecekleri düşüncesi gelişmiş ve sahne 546'daki İonia'nın Persler tarafından işgali olarak tanımlanmıştır⁴. Lahdin tarihlenmesinin 6. yüzyılın sonuna doğru tarihlenmesi ve bu süreçte İonia'nın Pers yönetiminde olması düşünülerek figürlerin Pers olduğu yorumu artarak devam etmiştir (Johansen 1942: 5; Greenhalgh 1973: 143; Cook 1981: 116, not: 57; Sauter 2000: 77; Nefedkin 2006: 9; Papalexandrou 2010: 14; Miller 2011: 128-131; Miller 2013: 27-28). Sonuçta Klazomenai lahitlerinde İonia'lı olmayan savaşçıların tasvir edildiği sahneler hakkındaki gelenekselleşmiş bakış açısı bu tasvirlerin tarihsel bir olayı yansıttığı yönünde olmuştur. Ancak tasvirlerin tarihsel gerçekliği konusunun son derece tartışmaya açık olduğunu belirtmek gerekir. Bu tartışmanın sağlıklı bir şekilde yapılabilmesi için lahitlerdeki farklı giyimli figürlerin tanımlanması ve kimlikleri hakkında incelemeler yapmak gerekli olmuştur.

1. İonialı Olmayan Figürlerin Klazomenai Lahitleri Üzerindeki Tasvirleri

İonialı olmayan figürlerin tanımlanmasından önce, lahitlerdeki İonialı ya da Yunan olarak adlandırdığımız hoplit figürlerinden kısaca bahsedilmesi yerinde olur. Lahitlerdeki hoplitler (Fig. 1, 2, 4 ve 5) çoğunlukla miğfer, khiton (χιτών) üzerine zırh, baldır zırhı ve kalkanları ile gösterilmişlerdir (Cook 1981: 123). Çan tipi (Cook 1981: G.7, Pl. 48.1-2; G.31, Pl. 63, Fig. 35), *pteryges*li (πτέρυγες) kompozit⁵, düz veya karışık tip zırhlar ile karşımıza çıkarlar (Jarva 1995: 29-30, 45-47)⁶. Çoğunlukla Korinth tipi, bazı örneklerde İonia (Cook 1981: 124, B.8, Pl.6,7; B.9, Pl. 9; F.17, Pl. 36), Attika (Cook 1981: G.30, Pl. 83) ve az sayıdaki örnekte ise karışık tip miğferler resmedilmiştir (Cook 1981: G.30, Pl. 83). Hoplitler kalkan, kılıç ve mızrak ile silahlandırılmışlardır. Savaş ve mücadele sahnelerinin yanı sıra dans, veda, yarış sahnelerinde, mitolojik tasvirlerde, ayrıca atları zapt ederken ve araba sürerken gösterilmişlerdir.

İonia'lı olmayan figürler ise tasvirlerde hoplit figürlerinden farklı giysi ve ekipmanlarla resmedilmiştir. Figürlerin görünümünü, ekipmanları ile birlikte tanımlanmak ve diğer tasvirler ile karşılaştırmak kimliklerinin anlaşılabilmesi için önemlidir. Bu nedenle sözü edilen bu unsurlar başlıklar altında irdelenmiştir.

⁴ Zahn 1898: 55, 76. Pfuhl ve Rumpf ise bu figürleri Persler veya Kimmerler olarak tanımlamıştır (Pfuhl 1923: 168; Rumpf 1933: 66).

⁵ Cook 1981: G.1: Pl. 40-46; G.4: Pl. 49, G.8: Pl. 48.3; G.9: Pl. 50; G.15: Pl. 57-59.1; G.16: Pl. 59.2, Pl. 70; G.17: Pl. 69; G.18: Pl. 71.1; G.21: Pl. 66; G.21A: Pl. 28; G.23: Pl. 62; G.27: Pl. 61; G.28: Pl. 64-65; G.29: Pl. 67; G.30: Pl. 83; G.34: Pl.7 3; G.35: Pl. 82.

⁶ G.8 lahdinde sol kenardaki hoplit zırhı için bkz. Cook 1981: G.8: Pl. 48. 3.

Başlık: Lahitlerin üzerindeki İonia'lı olmayan figürlerin temsilinde farklı tiplerde başlık görülür. İlki *yumuşak başlık* olarak adlandırılan tepe kısmı yüksek ve yuvarlak biçime sahip bir tür başlıktır (Vos 1963: 41-42). G.1 (Fig. 1, 10 ve 11), G.13 (Fig. 2), G.15A (Fig. 13) lahitlerinde ve G.11 (Fig. 3) lahitlerinin sol tarafındaki grupta resmedilmiştir. Benzerleri Attika vazo resimlerinde sıklıkla bulunabilecek olan başlıkların kenarları çoğunlukla üç bölüm halinde omza düşer; iki dar parça yanaklar üzerine, bir geniş parça da ense üzerine gelir. Lahitlerin tasvirlerinde ise yanaklık kısımları nadiren belirtilmiştir. Vazo resimleri üzerindeki betimlemelerde de bu başlıkların farklı tiplerinin yapılabildiği bilinmektedir⁷. Yüksek ve yumuşak başlıklar daha çok İskitler/Sakalar⁸ ve Persler ile ilişkilendirilir. Birçok antik kaynak ve tasvirde İskit halkları sivri başlıklı olarak tanımlanmasına rağmen bazı Attika vazo betimlemelerindeki yüksek yumuşak başlıklı figürler de İskitlere atfedilmiştir⁹ (Fig. 6). Akhaemenid yazıtlarda geçen dört farklı İskit halkından Sakā haumavargā ile Sakā uvārazmiş gruplarının yumuşak başlık giydikleri belirtilir¹⁰. Buna karşın Herodotos, Kserkses'in ordusundaki Perslerin *tiara* (τιάρρα) denilen yumuşak keçeden bir başlık giydiklerini aktarmaktadır (7.61); tiara'nın Persler ile ilişkisi diğer antik yazarlar tarafından da desteklenmektedir (Aiskh. Pers. 657; Diod. 17.77; Strab. 11. 13; Ksen. Anab. 2.5; Ksen, Kyro.8.3; Plb. 25.4). Çoğu Attika vazo resimlerinde de Pers olarak yorumlanmış figürlerde bu başlıklar görülür¹¹. Anadolu/Pers mezar resimleri ile bazı Pers mühürlerinde de Pers figürleri yumuşak başlık ile betimlenmiştir (Summerer 2007: 9, Fig. 2; Kaptan 1996: 89-90, Pl. 26, Fig. 3-4; Boardman 1970: no.884; Dusinberre 2002: 163). Aslında kökeni kesin olarak bilinmeyen bu tür başlıklar, bazı Attika vazo resimlerinde Amazon¹² tasvirlerinde ortaya çıkar. Apadana merdivenlerindeki kabartmalarda, dokuzuncu delegasyondaki Kapadokyalılar

⁷ Bazı vazolarda dört yanaklı tipleri ile yanaklısız ve boyunluksuz tipleri resmedilmiştir, bkz. Vos 1963: 41-42.

⁸ Saka sözcüğü kuzeydoğu steplerindeki Pers, İskit-İran halkları için ortaklaşa kullanılan bir terimdir, bkz. Kossack 1995: 309-310. Bu sözcük daha çok Asya'da kullanılır. Persler kendi kuzeylerinde yaşayan halklar için "göçebe" anlamı taşıyan Saka terimini kullanırlardı, bkz. Davis 2013: 191. Yunanlar ise, Kuzey Karadeniz steplerinde yaşayan tüm göçebeler için "İskitler" ismini kullanırdı. İskit, Saka ve diğer göçebe kabilelerinin isimleri hakkında geniş değerlendirme için bkz. Szemerényi 1980: 7-46. Bu çalışmada da orijinalinde Saka tanımlaması geçmediği sürece Yunanlar'ın kullandığı İskit ismine sadık kalınmıştır.

⁹ Dikaios Ressamı için bkz. BM. E 255. Beazley 1963: 31.2; Boardman 2002: Fig. 45. Epiktetos için bkz., BM. E.135. Beazley 1963: 78.93; Boardman 2002: Fig. 77; Vos 1963: no.250, Pl.9a. Kleophrades Ressamı için bkz. Würzburg L 507. Beazley 1963: 181.1; Boardman 2002: 129.1.

¹⁰ Miller 1991: 62. Bu çalışmada, Sakā haumavargā ile Sakā paradraya gruplarının yumuşak başlık giydikleri belirtilmiştir. Sakā uvārazmiş grubu, Apadana'nın ön merdivenlerinin doğu yüzündeki on yedinci delegasyonda izlenir, bkz. Kossack 1995: 311, Abb.2,3.

¹¹ Vos 1963: 44; Greenhalgh 1973: 144. Ayrıca bkz. Brygos Ressamı, Oxford Ashmolean Museum 1911.615. Beazley 1942: 399; Miller 1997: Fig. 111. Tripteleemos Ressamı için bkz, Edinburgh 1887.213. Beazley 1942: 364.46; Boardman 2002: 139, Fig. 303.1. Pheidippos için bkz. BM. E 6. Beazley 1963: 49.168; 166.11; Hoppin 1973: 350-351, No.1. Chicago Ressamı için bkz. Boston 13.196. Beazley 1963: 631.38; Miller 1997: Fig. 110. Boardman 1970: no.884; Dusinberre 2002: 163.

¹² von Bothmer 1957: Oltos: 124, No.8, Pl. LXVIII-6; Euphronios: 151, No.50, Pl.LXXII-7; Sappho Ressamı için bkz. von Bothmer 1957: 107, No.185, Pl. LXIV-5; von Bothmer 1957: Myson:125, No.9, Pl. LXVIII-5.

ile ilişkilendirilen hediye taşıyanlarda da benzerleri görülmektedir (Shahbazi 1992: Pl.II). Ayrıca bu başlığın Güney İtalya, Balkanlar, Makedonia ve Güney Rusya'da 4. yüzyılda kullanıldığı bilinmektedir (Kossack 1995: 313). Bahsedilen halkların ayırt edici özelliklerinin sınırlı olması yüzünden bu başlıkların Merkez Asya halkları için tipik ve genel bir başlık türü olarak kabul edilmesi yorumu doğru görünmektedir (Kossack 1995: 316).

Bir diğer tip başlık *kısa sivri başlıklar* olarak tanımlanabilir. G.11 lahedinin sağ kenarındaki grupta (Fig. 3) izlenen başlık kulak önüne düşen favori biçimindeki iki parça ile enseye gelecek darbelerden korumayı sağlayan kalın bir parça olmak üzere üç parçalıdır. Başlık, Thrakialı olarak tanımlanmış bazı savaşçıların tasvirleri ile benzerlik gösterir¹³ (Best 1969: 6, Fig. 2; Casson 1977: 4; Pottier 1933: III 1c, 47, Pl.58, No. 1 ve 4; Raeck 1981: Abb. 25-26, 28, 32-36, 38-39, 43). Apadana kabartmalarında Thrakia Satrabı Skudra (512-490) benzer bir kısa sivri başlık ile gösterilmiştir. Buna karşın başlık İskit tipi olarak da tanımlayanlar olmuştur (Webber – McBride 2001: 18). Bu tip başlıklar Attika vazolarındaki doğulu tasvirlerle benzer biçimde veya Yunan giysileri ile harmanlanmış bir şekilde de bulunabilir¹⁴.

Daha çok okçu giysili figürlerde izlenen ve diğer tipi oluşturan başlık ise *uzun sivri başlıklardır* (Fig. 5, 9 ve 12). Urartu/Asur tipi olarak da tanımlanan bu sivri başlıklar, Merkez Asya İskitleri ile ilişkilendirilmiştir (Kossack 1995: 308). Persepolis'teki Apadana kabartmalarında merdivenlerin doğu yüzünde on birinci delegasyondaki "Sakalar" olarak tanımlanan hediye taşıyan figürlerin başlarında benzer sert sivri başlıklar bulunur (Fig. 8) (Shahbazi 1991: 722-737; Kossack 1995: 311). Ayrıca yazıtlarda Sakā tigraxaudā grubunun sivri başlık giydiği belirtilmektedir (Miller 1991: 62). Özellikle Nakş-i Rüstem yakınlarında Kermanşah'taki Bagastana-Besitun yazıtında, Darius'un esir ettiği Saka Şefi Shunkha'nın sivri başlıklı olması önemlidir (Kossack 1995: 309; Schmitt 1989: 299-304; Miller 1991: 62; Boardman 2000: 106, 3.27a; Rostovtzeff 1943: 181; Minns 2010: Fig. 12). Mısır'da bulunmuş olan Büyük Darius'un heykel kaidesinde sivri başlıklı taşıyıcı da İskit olarak yorumlanmıştır (Boardman 2000: 114, 3.36a; Kossack 1995: 309). Attika vazolarındaki¹⁵ (Langlotz 1932: Taf. 56, No. 202; 56-57, Taf. 95, No. 307; 61, No.320) sivri başlıklı okçu

¹³ London E 497 Ressamı: Metropolitan Müzesi, 24.97.30.

¹⁴ Attika kırmızı figür tekniğinde bezeli vazolarda Thrakia tipi giysi taşıyan figürler bazen İskitler ile benzerlik taşır. Yunan, İskit ve Thrakia tipi giysilerin harmanlanarak çizildiği örnekler de mevcuttur, bkz. Raeck 1981: 26-35; Miller 1991: 65.

¹⁵ Leagros Grubu için bkz. Vos 1963: Leiden PC 1. 98, No. 65, Pl.IIb. Lysippides Ressamı için bkz., Langlotz 1932: BM. B 426. 94, No.15, Pl. III, Pl. Iva. Swing Ressamı için bkz., Langlotz 1932: 100, No. 96, Pl.Va. Pincé Müzesi'deki kırmızı figür tekniğindeki bir amphora üzerindeki figür için bkz.: Vos 1963: 109, no. 218, Pl.VIa; Psiax'ın siyah figür eknigindeki pinaks üzerindeki okçu figürü için bkz. Vos 1963: 112, No. 249, Pl. IXb. BM. B 591. İskit Gezici Ressamı için bkz., Utrecht, Arch.278, Vos 1963: 112, No.258, Pl.X-XI. Göttingen amphorası üzerindeki okçu figürü için bkz. Vos 1963: 118, No.327, Pl.XIIIa. Oltoş için bkz., Heidelberg S 135, Vos 1963: 111, No.245, Pl. XVIa. Berlin 1865 amphora için bkz., Vos 1963: 110, No.225, Pl.XVIIb. London B 630 Sınıfı için bkz., BM B 630, Vos 1963: 124, No.395, Pl. XIXb; Pipili 1993: 64, Pl. 59 (25931); Bovio 1938: Andokides Ressamı: I-III. Ic, Tav.2, V.650.

figürlerinin İskitler ile özdeşleştirilmesi oldukça yaygındır¹⁶. Herodotos'un İskitler hakkındaki tanımlamalarının bu tasvirler ile yakınlığı, özdeşleştirmeye kaynak olmuştur (7.64). Bunun yanında Etrüsk ve Khalkidia vazoları (Rumpf 1927: Lev.112, 115, 144-146; Beazley 1947: No.1, Pl.I; Vos 1963: 45; Rostovzeff 1943: 181; Minns 2010: 55, Fig. 9) ile bazı Ege ve Anadolu tasvirlerinde¹⁷ okçular sivri başlık ve özellikle de *gorytos*ları ile tasvir edilmiştir. Sivri başlıklı okçular ayrıca Klazomenai ve ilişkili siyah figür tekniğinde bezenmiş seramikleri (Cook 1981: Pl.106, No.2) ile daha batıda Aiginâ'da karşımıza çıkar (Fuchs 1969: 290, No.322; Ohly 1978: Taf. 139). Bu durum, figürlerin İonia ve bağlantılı bölgelerde de sevilerek uygulandığının bir göstergesidir.

Giysi: Yumuşak başlıklı etnik grupların giysi tipleri de birbirleriyle benzerlik göstermektedir. G.1 (Fig. 1) ve G.13 (Fig. 2) lahitlerindeki yumuşak başlıklı süvari gruplarının giysi detayları korunmamıştır. Ancak siluet gövdelerden taşan herhangi bir parça bulunmadığı için vücuda yapışık bir üst giysi beklenebilir. Bu konuda G.11 (Fig. 3) lahdi önemli ipuçları sunmaktadır. Lahitteki figürlerin üzerinde, bele oturup etek biçiminde açılan, sıklıkla kaftan olarak anılması ile birlikte Kuzey Kafkas halklarından tanınan çerkeskaya benzer bir üstlük görülür (Koçkar 2008: 104, Res. 15,16). Üst kısımları vücuda yapışık olup uzun kolludur ve kenar çizgilerinden birbiri üstüne binen iki parçadan oluştuğu anlaşılır. Geniş etek kısmı diz üzerine kadar uzanmaktadır. G.1 ve G.13 (Fig. 1 ve 2) lahitlerinde korunmuş bacak çizgilerinin figürlerin kalça hizasını kapatan *gorytos*a kadar dayanmış olması, giysilerin G.11 lahdindeki gibi etek biçiminde sarkmadığını gösterir. Her üç lahitteki figürler vücuda yapışık pantolon giymektedirler. G.1 lahdinde, at üzerindeki figürlerde pantolon görülürken, yumuşak başlık giymiş düşmüş figürlerde ise etek vardır. Bu giysi sahnedeki hoplit figürlerinin giysileri ile benzerlik göstermektedir. Olasılıkla düşme pozunun doğru bir şekilde gerçekleştirilebilmesi için yapılan şablonlaşmış bir gereklilikten kaynaklanmaktadır. Sivri başlıklı okçu figürleri de (Fig. 5), çerkeska ve pantolon ile gösterilmiştir. Ayaklarda herhangi bir bot belirteci yoktur. Ne yazık ki lahitlerdeki detaylar çoğunlukla iyi korunmamıştır. Klazomenai siyah figür tekniğinde bezeli seramiklerde de vücuda yapışık uzun kollu bir giysi dışında herhangi bir detay izlenemez (Fig. 15) (Cook 1954: 15-17, II. D.n, Pl.3, No.3; 21, Pl.7, No.8; Cook 1981: 119, Pl.106, No.2). Daha iyi korunmuş 2724 no.lu lahit (Fig. 9) ile Klazomenai siyah figür tekniğinde bezenmiş seramikler ile ilişkili Kampana Grubu'na¹⁸ ait bir dinos üzerindeki (Gaultier 1995: 23-24, Pl.4-5, E.739) okçu

¹⁶ Aslında, doğulu olarak genellenen giysileri Persler olarak yorumlayanlar da olmuştur, bkz. Åkerström 1951: 99. Ancak yaygın kanı bunların İskit olduğu yönündedir, bkz. Vos 1963: 42.

¹⁷ Tatarlı Tümülüsü doğu duvarı tasvirlerinde Pers gruplarının karşısındaki sivri başlıklı süvariler İskitler olarak değerlendirilmiştir, bkz. Summerer 2007: 14, Fig. XII-XIII; Summerer 2011: 36-44, Abb. 4, ve 5. Kızılbel duvar resimleri için bkz. Mellink 1998, Pl.XXXI a-b. Lesbos'tan bir terrakotta antefiks için bkz. Cook 1981: 119. Ephesos Artemision'unu plastik eserleri arasındaki sivri başlıklı figür için bkz., Muss 1994: Abb. 83.

¹⁸ Son yıllarda yapılan çalışmalarda, Klazomenai'de ele geçmiş buluntular ile Kampana Grubu arasındaki

figürlerinde, birbirlerine benzer biçimde vücuda tamamen yapışık giysi ve pantolon görülür. Giysilerin tüm parçaları zengin detaylandırmalar ile bezenmiştir. Figürlerdeki pantolon ve çerkeska benzeri giysi (veya kaftan) vazo resimlerinde özellikle İskit okçusu tasvirlerinde sıklıkla kullanılır (Vos 1963: Pl.VII, Pl. IX, Pl.XII-XIII, Pl.XVIa). Buna karşın pantolon, Pers askerlerinin temsillerinde de karşımıza çıkar¹⁹. Orijinalinde bu pantolonların paçalı yapıldığı ancak ressamların kolaylık olsun diye bunları bacağa yapışık çizdiği de düşünülmektedir (Vos 1963: 40). Vazolardaki Persleri yansıtan tasvirlerde kaftanlar vardır; ancak Perslerin kaftanlara ek olarak kolsuz bir üstlük giydikleri görülmektedir ve bunun da bir tür zırh olduğu düşünülmektedir (Vos 1963: 44). Lahitlerdeki tasvirlerde ise kolsuz üstlüğü rastlanmaz. Bu durum, lahit ressamlarının detaylara önem vermeyişinden kaynaklanabilir. Süslemelere yönelik detaylar, lahitlerde genellikle yüzeysel ve birbirini tekrar eden üslupta işlenmiştir.

Kısa sivri başlıklı G.11 (Fig. 3) lahdinin sağ kenarındaki grubun giysi tipi diğerlerinden nispeten farklıdır. Figürler, *zeira* (ζείρα) olarak da bilinen işlemeli manto, muhtemelen diğer gruplara benzer biçimde etekli bir üstlük ve yüksek bot veya tozluk giymişlerdir. *Zeira*, (Vos 1963: 44; Best 1969: 8; Webber – McBride 2001: 18; Sears 2013: 151) tunik ve *embades* (ἐμβάδες) adlı yüksek bot (Webber – McBride 2001: 18) Attika vazo resimlerinde²⁰ Thrakia'lılara karşılık gelmektedir (Fig. 7) (Best 1969: 3-16). Herodotos da Thrakia'lı askerleri tanımlarken onların tilki derisinden yapılmış başlıkları olduğunu, gömleklerinin üzerine geniş alacalı pelerinler attıklarını, ayaklarında ve dizlerinde geyik derisinden pa-buçlar bulunduğunu belirtir. Mızrak, küçük hafif bir kalkan ve kısa hançerle silahlандırıldıklarını eklemiştir (7.75). Bu figür grubunun Thrakia'lı olduğu kanısı yaygın biçimde kabul görmüştür (Cook 1981: 116).

İyi korunmamış olan G.14 (Fig. 4) lahdinin figür giysilerine bir bütün olarak bakmak sahneyi daha anlaşılır kılabılır. Lahitteki figürler manto giyerler ve *gorytos*ları yoktur. İyi korunmamış olan sahnede, süvarilerin başlık tipi açık değildir. Ancak yere düşmüş figürün başının yuvarlak biçimi, başlığın yumuşak bir kep olabileceğini düşündürür. Uzun bir parça enseden omuz altına kadar sarkmaktadır. Atın sağrısına kadar uzanan manto çizimindeki katılık kumaşın cinsine işaret ediyor olabilir (Vos 1963: 44). Figürlerde bileklerin üzerine çıkan botlara dair izler vardır. *Zeira* ve pantolon giyen, *gorytos*suz ve kılıçlı figürler olasılıkla yumuşak kep biçimde başlıklar taşırlar. Figürlerin etnik kimliği Persler (Kirchner 1987: 124-125) ve daha da sıklıkla Amazonlar (Pottier 1892: 249; Zahn 1896: 69) ile

stil bağlantıları belirlenmiş ve grubun stili Klazomenai Siyah Figür Tekniği ile ilişkili bulunmuştur. Konu hakkındaki detaylı değerlendirmeler için bkz. Özer 2006: 107-114.

¹⁹ Raecck 1981: Abb. 29-31, Abb. 42, 47, 48, 54, 55 ve 59; Miller 1997: Fig.15; 24 ve 25; 110-111. Kuzey İonia destekli krateri üzerindeki deveyi süren Pers figürü üzerinde de vücuda yapışık pantolon görülür, bkz. Cook 1965: 122-124, Fig. 6, Pl.30.

²⁰Antiphon Ressamı, Louvre C 10896 no.lu vazosu için bkz., Beazley 1963: 337.30; Cahn 1973: 18, Fig. 14.

ilişkilendirilmiştir. Ancak *zeira* giymiş Amazon²¹ (Shapiro 1983: 107) ve Pers²² tasvirleri vazolar üzerinde nadir bulunur. Ayrıca düşmüş olarak betimlenen figürün başlığı vazo resimlerindeki Thrakia'lılara ait *alopekis* (tilki derisinden başlık-ἀλωπεκίς) ile benzerlik gösterir²³. Yüksek botların da sadece G.11 lahdindeki (Fig. 3) Thrakialı grup ile G.14 lahinde kullanılmış olması dikkat çekicidir (Fig. 4). Her iki grubun ortak noktalardan bir diğeri de figürlerin *gorytos* oluşlarıdır. Bunlara dayanarak G.14 lahdindeki etnik giysili figürlerin Thrakialıları da temsil edebileceği düşünülmelidir.

Silah ve diğer ekipmanlar: Sahnelerdeki İonia'lı olmayan figürlerin silahları arasındaki ortak nokta *gorytos*lardır (Cook 1981: 116; Kossack 1995: 116; Nefedkin 2006: 9; Tuplin 2010: 110-111). Bir sadak ile yay kutusu birleşimi olan *gorytos*, sadaktan genişliği ve uzun tarafında yay için eğri bir çıkıntının olması ile ayrılır (Vos 1963, 49-50; Kirchner 1987, 123). Az sayıdaki örnekte okçu figürleri, farklı olarak yay ve sadak ile gösterilmiştir (Fig. 12) (Zeren-Hasdağlı 2014b: Res.1; Cook 1981: G.23, Pl. 62, Fig. 29).

Süvarilerin çoğunun elinde kılıç yer alır. İyi korunmadığı için detaylar tam olarak anlaşılmamasına rağmen G.1 lahdindeki örneklerden de izlenildiği kadarıyla kılıcın ağız düz veya hafif kıvrımlıdır. Ayrıca aynı lahitte, düşmekte olan atın üzerindeki süvarinin elinde mızrak vardır ve bu mızrak hoplitlerinkine göre daha kısa olup arkası sivri uçludur (Fig. 10 ve 11). Herodotos, Perslerin mızraklarının Yunanlarinkinden daha kısa olduğunu belirtmiştir (7.211). At üzerindeki savaşçıların daha rahat kullanması için mızrakların daha kısa yapıldığı düşünülebilir. Daha çok okçu özellikleri ile yansıtılan İskit tasvirlerinde düz ağızlı veya hafif kıvrımlı bir silah tipinin yaygın olmadığı belirtilir (Greenhalgh 1973: 144). İskitlerin silahları arasındaki yay ve *gorytos*ların yanında, kılıfları içine takılan ve bele asılan küçük hançerler, savaş baltaları ve çift mızraklar bulunur. Az sayıdaki ve geç tarihli örneklerde kalkanlar da görülmüştür (Vos 1963: 50-51). Aslında yay ve *gorytos* hariç benzer silah tasvirleri, 15. yüzyılın ortalarından başlayıp birkaç yüzyıl boyunca dikildiği belirlenen Hakkâri taşları üzerinde de görülmektedir (Sevin 2005: 92, 109. Res. 17, 19, 21, 23, 25, 28, 30, 33, 38). Ancak daha geç tarihli eserlerde aynı silahlar ile resmedilen birçok figür Pers olarak tanımlanmıştır (Nefedkin 2006: 9). G.1 lahdindeki (Fig. 10 ve 11) savaş sahnelerinde görülen atribütler üzerine yapılan çalışmalarda kılıçların uzunluklarının en azından 80 cm civarında olması gerektiği sonucu çıkarılmıştır (Kossack 1995: 315). Gerek G.1 lahdindeki gerekse G.11 (Fig. 3) ve G.13 (Fig. 2) lahitlerindeki kılıçlar, köşeli *makhaira* (μάχαιρα)

²¹ Zeira giymiş bir kadın figürü Raeck tarafından Thrakia'lı olarak tanımlanmıştır ve Orpheus mitosu ile ilişkilendirilmiştir, bkz. Raeck 1981: 115, 325, Abb. 39.

²² Attika vazolarındaki Pers tasvirlerinde ceket ya da kaftan kullanımı yaygınken bu figürlerin *zeira* ile de resmedildiğine dair belirgin tanımlamalar ile karşılaşılmamıştır. Ancak, etnik atribütlerin birleştirildiği Yunan okçularının veya birkaç etnik atribüt ile gösterilmiş çıplak figürlerin *zeira* ile resmedildiği örnekler mevcuttur: Raeck 1981: 35.

²³ Brygos Ressamı için bkz., H.C. 644; Cahn 1973: 19, Fig. 15.

tip kılıçlarla benzerlik gösterir (Kossack 1995: 315-316; Nefédkin 2006: 9). Genelde 50 cm uzunluğunda olduğu bilinen *makhairalar*ın 90 cm üzerinde örnekleri de ele geçmiştir²⁴. Bu tip uzun kılıçlar, İran'ın kuzey batısında 7. yüzyıldan beri ve ayrıca Merkez Asya'da ise 7.- 5. yüzyıllar arasında kullanılmıştır. Merkez Asya'daki en erken tarihli örnekler İmirler'de bulunmuştur ve bunların da İskit kökenli olabileceği düşünülmektedir (Kossack 1995: 316). Ancak lahit tasvirlerinde savaş baltaları ve çift mızraklar yoktur.

Thrakia'lı asker tasvirlerinde sıklıkla karşılaşılan *pelte* (πέλτη) (Best 1969: 3, No.3), iki kısa kargı (Best 1969: 7) ve figürlerin sakallı oluşu (Best 1969: 7) gibi detaylar, G.11 lahidindeki figürlerde (Fig. 3) çizilmemiştir. Figürler sadece mızrak ile silahlandırılmışlardır.

Kompozisyonlar: İonialı olmayan figürler lahitlerde daha çok savaş ve mücadele sahneleri için resmedilmiştir. Figürler sıklıkla hoplit-süvari (G.1, G.13, G.14) ve süvari savaşları (G.11) düzenlemeleri ile karşımıza çıkar (Fig.3).

Sivri başlıklı okçu figürleri ise Attika vazolarında olduğu kadar çeşitlilik²⁵ göstermekle birlikte E.9, E.12 (Zeren-Hasdağlı 2014a: Şek. 10, Lev. 14), G.1, G.15A, 2724 ve G.23 lahitlerinde İonialılara yardımcı olurken resmedilmiştir (Fig. 14). 2724 (Fig. 9 ve 12), E.12 ve G.15A (Fig. 13) lahitlerinde okçuların doğrudan hoplitler ile bir ilişkisi bulunmaz. Daha çok sivil arabacıların kullandığı bigaların atlarına seyislik etmektedirler²⁶ (Fig. 12). G.1 lahdinin kapağındaki savaş sahnesinde hoplitlerin safında ok atarken gösterilmişlerdir (Cook 1981: Lev.41). Bu kompozisyon Attika seramiğinde de sıklıkla yer alır (Vos 1963: Pl.2a; Pl.6b; Pl.7-8). E.9 lahit parçasında ise sivri başlıklı okçu figürleri, av kompozisyonu içindedir (Cook 1981: Lev.27.1). Kalydon Domuzu avı olarak nitelenen sahnenin (Cook 1981: 114) detayları iyi korunmadığı için ne yazık ki kesin değerlendirmeler yapmamız güçleşmektedir. Ancak özellikle François Vazosu'ndan da bildiğimiz üzere Atalanta figürünün²⁷ arkasında yer alan sivri başlıklı okçu lahitte mızrağı ile saldırırken gösterilmiştir. Sağ simetriğindeki okçu figürü ise François Vazosu'ndaki sahneye çok benzer şekilde yerleştirilmiş ve ok atarken resmedilmiştir (Barringer 2004: 14-20). Attika seramiğinin genelinde İskit olarak tanımlanmış sivri başlıklı tipler, av kompozisyonları ile savaş sahneleri

²⁴ İtalya'da 95 cm uzunluğunda bir makhaira tip kılıç bulunmuştur. Bunun yanı sıra, lahitlerdeki örneklere yakın ancak farklı tipteki uzun kılıçlar çok sayıda mezardan ele geçmiştir. Örneğin Kıbrıs'ta 92 cm uzunluğunda Geç Tunç Çağ'a tarihli bir örnek bilinmektedir. Yine İmirler'de bir ritüel için kullanılmış olabileceği düşünülen 80 cm uzunluğunda ve 7. yüzyılın ilk yarısına ait kıvrımlı bir kılıç ele geçmiştir, bkz., Kossack 1995: 315-316.

²⁵ Attika vazolarındaki sivri başlıklı figürler savaş, veda, symposion veya komos sahnelerinde tasvir edilmişlerdir. Tondolarda tek başlarına veya bir hoplitle, yine bir hoplite hizmet ederken veya yayı, oku ile ilgilenirken, at dizginlerken veya sürerken görülürler. Ayrıca av sahnelerinde, Kalydon Domuzu avı, Silenos'un yakalanması gibi mitolojik tasvirler içinde karşımıza çıkar, bkz. Vos 1963: Pl.I-VI; IX-XIII; XVI-XIX.

²⁶ Strabon (7.4.8), İskitlerin at eğiticiliğinde usta olduklarını belirtmektedir.

²⁷ E.9 lahdinde domuz figürünün hemen önündeki mızrak saplayan figürün Atalanta olabileceği belirtilir, Cook 1981: 114.

Fig. 1 G.1 Labdi Kapak Sağ kenar. Cook 1981: Pl.40. Fotoğraftan uyarlanmıştır.

Fig. 2 G.13 Labdi Başucu. Cook 1981: Pl.54. Fotoğraftan uyarlanmıştır.

[140]

Fig. 3 G.11 Labdi Başucu. Zeren – Hasdağlı 2014b, Res. 2

Fig. 4 G.14 Labdi Başucu. Pottier 1892: Fig. 2

birleştirilerek gösterilmişlerdir²⁸. G.23 lahdinde figürler, hoplitlerin kullandığı arabalara binmek üzereyken resmedilmiştir (Fig. 14) (Cook 1981: Pl. 62, Fig. 29). Arabaya binmek üzereyken gösterilen figürlerin poz, diğer lahitler üzerinde kanatlı kadın, hoplit ve genç figürlerinde de benzer şekilde yapılmıştır. Poz, okçulara özel bir anlam taşımasından çok şablon sahnelerin bir tekrarı gibi uygulanmıştır. Tüm bunlara karşın lahitlerdeki tasvirlerde okçular çoğunlukla düşmandır (Zeren-Hasdağlı 2014a: E.11, Şek. 5, Lev. 8-9; Cook 1981: G.1, Pl. 41, Pl. 43; G.13, Pl. 59; G.15: Pl. 58; G.16, Pl. 70; G.27, Pl. 61; G.28, Pl. 64). Dolon mitosu ile benzeştirilerek yapılan yorumlardan (Cook 1981: 119; Kirchner 1987: 138) sonra tasvirin efsanedeki atribütleri içermemesinden dolayı mitolojik sahneyi ifade etmeyeceği sonucuna varılmıştır (Cook 1981: 119; Kirchner 1987: 139-141). Sonrasında hoplitlerin okçuya saldırma anı Attika seramiğinden esinlenen resimsel bir öge olarak değerlendirilmiştir (Cook 1981: 120). Eğer sadece yabancı etnik figürlerin varlığı anlamında bakarsak Attika seramiğinde İskit tasvirlerinin yaygınlaşması (Ivantchik 2006: 232) ile çağdaş olan lahitlerdeki betimler için etkinin aynı kaynaklardan geldiğini beklemek ya da bu durumu dönemin modası ile açıklamak daha olasıdır. Bir diğer öneri de sahnenin Kuzey İonia'da o dönemdeki bir askeri uygulamayı yansıtmaya olabileceğidir (Cook 1981: 119-120). Bu durumda figürlerin belirli bir savaşın temsili olarak algılanması anlamlı olmaz. Burada dikkati çeken bir diğer nokta, sivri başlıklı figürlerin hizmetkâr olmaları ya da hoplitler karşısında diz çökerken gösterilmeleridir. İskit barbar tipinin bu kompozisyon içerisindeki statüsü ressamların bakış açılarındaki ayrımcılığa işaret edebilir. Bu durum özellikle Pers-Yunan savaşlarıyla Attika vazo resimlerinde belirgin hale gelen Yunan etnosentrizmi ile bağdaştırılabilir. Geç 6. yüzyıla ait Attika vazo resimlerinde hoplitlerin okçulara saldırı sahneleri çok yaygın değildir (Vos 1963: Pl.6a; Melander 1999: 80, Pl.60, no. 65A) ve bu az sayıdaki örnekleri etnosentrik bir yaklaşımla ele alırsak Klazomenai lahitlerindeki benzer tasvirleri etnosentrizmin öncülleri arasında değerlendirmemiz gerekir²⁹. Ancak bu sahne, uygulandığı her lahitte bir şablon gibi birbirini tekrar eder. Benzer kompozisyonlar hem Attika seramiğinde hem de bazı Klazomenai lahitlerinde üçlü hoplit mücadelesi veya hoplitlerin kadına saldırı sahnelerinde de bulunabilir. Bu tip sahnelerde merkez grubun yanlarında, merkezdeki konu ile ilgisiz şablon bir anlayışta yerleştirilmiş figür ya da gruplar

²⁸ Tasvirlerin bir listesi için bkz. Barringer 2004: 20-22.

²⁹ Yunanların yabancılara olan olumsuz tutumlarının varlığı Homeros'tan itibaren gözlenmiştir (Coleman 1997: 186). Pers savaşlarından önce Attika seramiğinde mitolojik çerçevede Barbar tiplerin ideal Yunanlar'dan farklı olarak saç ve sakallarının dağınık gösterildiği (örneğin Euphronios: New York Metropolitan Müzesi 1972.11.10 - Libyalı dev Antaios; Euphronios: New York Leon Levy ve Shelby White Koleksiyonu - Kyknos) veya sek şarap içen ve sarhoş olan İskitleri sembolize eden symposium sahnelerindeki barbar başlıklı tipler (Lissarrague 1990: 111, Fig. 6; Moscow State Museum of Fine Arts F1410) gibi küçültücü yansımalar taşıyan örnekler vardır. Ancak 5. yüzyılda yükselen ulus kavramı ve Pers savaşlarının sonucunda barbarlara karşı olan düşmanlık, vazo resimlerinde yaygınlaşmıştır. Tartışılan lahitlerin üretimi için önerilen en geç tarih 490-480 civarındadır (Zeren-Hasdağlı 2014a: 350-366). Ancak 530-510 arasında tarihlenen Klazomenai lahitlerinde de aynı kompozisyonlar görülmüştür, bkz. Zeren-Hasdağlı 2014a: 159-160, E.11: Şek. 5, Lev. 8-9; 2724 Lahdi (Fig.12) için, Zeren Hasdağlı 2014b: 168.

da (örneğin arabacılar, farklı yönlere bakan biniciler, araba yarışı v.s.) yer alır. Dolayısıyla söz konusu tasvirlerin alt anlamlar taşıdığını iddia etmek kolay değildir. Burada kadın ve hoplit figürüne alternatif olarak İskit okçularının tercih edilmesi daha önce de değinildiği gibi çağın modası ve belki de teknik olarak ressamların çizim alışkanlıkları ile açıklanabilir.

Sivri başlıklı okçuların varlığının nedeni sorgulandığında temsillerine daha yaygın olarak yer verilen Attika seramiklerine bakmak anlamlıdır. Attika vazo resimlerinde benzer giyimli figürler İskit giyimli olarak tanımlanmıştır. Ressamlar bu figürleri özellikle 6. yüzyılın son çeyreğinde gerek gündelik hayata ilişkin tasvirlerde ve gerekse de kahramanlık konuları çerçevesinde sıklıkla tasvir etmişlerdir. Hoplitlerin destekçileri olarak gösterilen bu okçuların tasvirlerdeki varlığının anlamı çoklukla politik zeminde aranmıştır. Bu konudaki önerilerden biri Peisistratos döneminde İskit okçularının Yunan ordusunda paralı asker olarak hizmet vermiş olmasıdır (Schoppa 1933: 9-10; Vos 1963: 61, 79; Kossack 1995: 308). Ayrıca İskitlerin Peisistratos'un veya oğullarının *doryphoroi* (δορυφόροι) olarak bilinen kiralık korumaları ya da Aristophanes'in komedyalarında da sıklıkla bahsedildiği üzere polislik görevinde oldukları belirtilir (Ivantchik 2006: 241; Davis 2013: 174). Diğerlerinden çok uzak olmayan bir başka yorum da İskitlerin Atinalı hoplitlerin kişisel hizmetçisi (ὑπηρέτας; ὑπηρέταις) olduklarıdır (Schoppa 1933: 20-24; Jordan 1969: 191-192; Raeck 1981: 15; Ivantchik 2006: 241-243). Ancak tüm bu varsayımlar, Peisistratos'un tyranlığı ile sonrasındaki süreçleri kapsar. Oysa gerek İonia'lıların kuzey bölgelere yaptığı kolonileşme hareketleri ve gerekse de Güney Rusya'daki arkeolojik veriler (Tsetskhladze 1998: 55) dikkate alındığında kültürler arasındaki ticari ve sosyal ilişkiler bundan çok daha erken bir tarihte başlamış olmalıdır. Kimmerlerin Anadolu istilaları (Szemerényi 1980: 5-6); İskitlerin Med Kralı Kyaksares Döneminde Medler ile savaşarak Asya hâkimiyetini yirmi sekiz yıl boyunca ele geçirmesi (Herodotos 1.104, 106) gibi olaylar Anadolu halklarının İskit ve Kimmer halkları ile Anadolu üzerinden de karşılaştıklarına işaret eden kayıtlar arasında sayılabilir. Sivri başlıklı okçu figürleri eğer gerçekten de İskitleri ya da benzer giysili Kimmerleri yansıtıyorsa bu tiplerin vazolar üzerinde 6. yüzyılın ilk yarısından itibaren resmedilmiş olması³⁰ bu karşılaşmanın bir göstergesi olarak kabul edilebilir.

2. Sahnelerin Gerçekliği Üzerine Olasılıklar

Tarihi resim tartışması dâhilinde, halkların kimlikleri hakkında kesin bir tanı yapılmadığı takdirde İonia ile doğuların savaşlarına yönelik olasılıkların gerçekliği sorgulanmalıdır. Yumuşak başlık giymiş savaşçıların İskit olduğu kabul edilirse G.1 (Fig. 1, 10 ve 11) ile G.13 (Fig. 2) lahitlerinde karşımıza çıkan İonia-İskit çarpışmasının arkeolojik ve tarihsel kanıtlarının ortaya konması gerekir. Kuzey Karadeniz Bölgesinde yaşayan İonia'lı koloniciler ile

³⁰ 570/560 tarihli François Vazosu üzerindeki Kalydon Domuzu avı sahnesinde sivri başlıklı okçu giysili figürler yer alır. Bu sahne genellikle İskit giysili figürlerin yer aldığı en erken örnek olarak anılır, bkz. Davis 2013: 168.

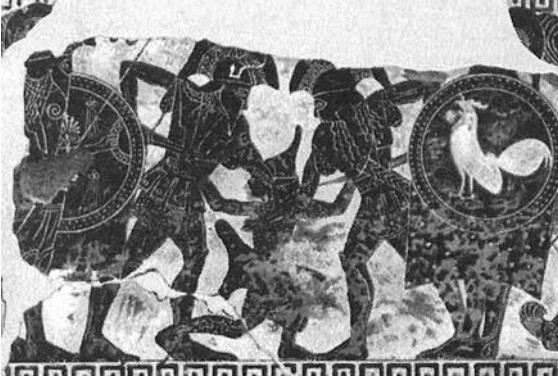

Fig. 5

Fig. 6

Fig. 7

Fig. 8

Fig. 9

Figür 5: *G.28 Labdi Başucu. Cook 1981: Pl.64.*

Figür 6: *Londra, British Museum, E 135. Boardman 2002: no.77*

Figür 7: *Louvre C 10896. Cahn 1973: no. 14.*

Figür 8: *Persopolis Apadana Doğu Merdiveni Kabartması. Kossack 1995: Abb.2.2*

Figür 9: *2724 Labdi Başucu. Zeren – Hasdağlı 2014a: Şekil 21.*

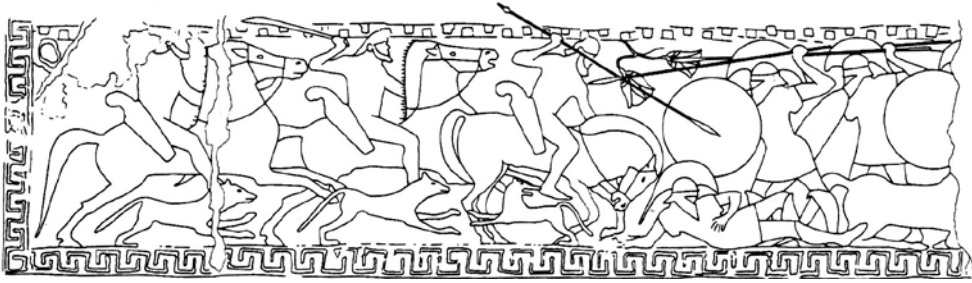

Fig. 10 G.1 Labdi Kapak Sağ kenar. Kossack 1995: Abb.1c

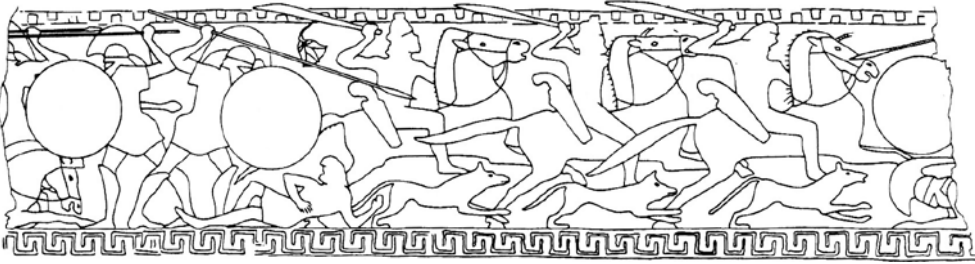

Fig. 11 G.1 Labdi Kapak Sağ kenar. Kossack 1995: Abb.1d

[144]

Fig. 12 2724 Labdi Başucu. Zeren – Hasdağlı 2014a: Res.1.

Fig. 13
Papalexandrou
2010. 13, Fig. 14.

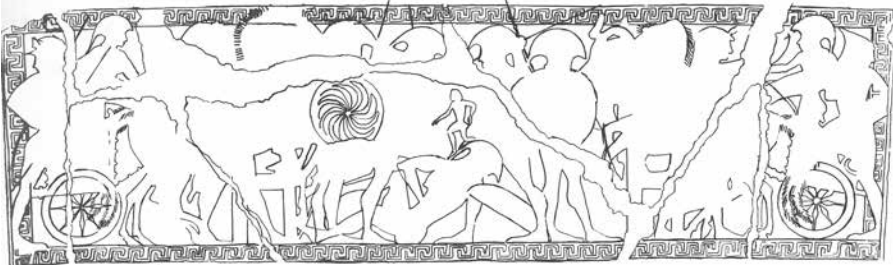

Fig. 14 G.23 Labdi. Cook 1981: Pl. 29.

yerli halk arasındaki ilişkilerin başlangıçta barışçıl olduğu³¹ ve 5. yüzyıl başlarına kadar hiçbir İskit tehdidi olmadığı düşüncesi genel bir kabul görmektedir. Bölgedeki İonia'lı koloni yerleşimlerinde savunmaya yönelik izler ya da yıkım, yangın tabakaları kuruldukları tarihlerden 6. yüzyıl sonlarına kadar görülmez (Ivantchik 2006: 235, not. 104). Askeri çatışmalar ve savunma duvarlarına ait ilk veriler geç 6. yüzyıl veya 5. yüzyılın ilk yarısından daha erken değildir (Vinogradov 1980: 72, 75-76; Jacopson 1995: 46-47; Ivantchik 2006: 235, not. 104). Bu tarihler aslında lahitlerin üretim aralıkları ile uyumsuz değildir. Ancak Klazomenai'de ele geçmiş lahitler üzerinde Karadeniz Bölgesinin iç dinamiklerini takip eden sahneler olduğunu düşünmek direkt yadsınamasa da aslında zorlayıcıdır. Bunun yanında geç 6. yüzyılda İskitler ile İonialılar arasındaki asıl önemli bağlantı, Darius'un 512'deki "İskit Seferi" ile kurulabilir (Herodotos 4. 133-140). Bu aktarım doğrultusunda sahnenin, Pers ordusu içindeki İonialılar ile İskit ordusunun olası karşılaşmaları olarak yorumlanması makul sayılabilir. Yaklaşık 560 civarına tarihli Parth atışı pozundaki sivri başlıklı İskit okçuları ile mızrak atan miğferli süvari sınıfının resmedildiği Karadeniz ürünü bir amphoradan bahsetmek burada anlamlı olacaktır (Beazley 1947: 1, Pl.1: 1 ve 2). Sahne ilk bakışta İskit-İonia çarpışması biçiminde algılanabilir ve lahitlerdeki sahne için benzer bir örnek oluşturabilir. Bir İonialı sanatçı tarafından resmedilmiş (Ivantchik 1993: 314) bu vazunun tarihi göz önünde tutulduğunda Kimmer istilası gibi daha erken çarpışmaların olasılıkları da akla gelebilir³². Buna karşın vazunun omzundaki bezeme alanının taraflar arasında ikiye bölünmüş olması resmin çarpışma olarak tanımlanmasını güçleştirmektedir. Lahitlere örnek teşkil etmesi bakımından temkinli olunması gerektiğini hatırlatır.

Lahitlerdeki savaş tasvirlerinin tarihsel gerçekliği tartışmalarının merkezinde İonialı olmayan iki farklı grubun savaşının resmedildiği G.11 (Fig. 3) lahdi yer alır. Buradaki tasvirde

³¹ Özellikle 6. yüzyıl boyunca, yerli halk ile birlikte yaşayan Yunanlıların Olbia, Pantikapaion gibi yerlerde ortak mezarlıkları kullanmaları dostane ilişkilerin bir göstergesi olarak görülür. Yine Olbia ve Berezan'da Yunanlar ile birlikte İskit, Thrakia'lı ve diğer göçebe halkların birlikte yaşadıkları buluntular yoluyla da kanıtlanmaktadır, bkz. Grakov 2008: 60; Jacopson 1995: 40, 43-44; Kryhitsky 2007: 18-22; Buyskikh 2007: 29-30. Bunun yanı sıra, Herodotos'ta geçen Skyles ve Anakharsis örneklerinden anlaşıldığı üzere (4.76-80) Yunan geleneklerini benimseyen ve uygulayan İskitler mevcuttu.

³² Ivantchik tarafından sahne, iki atlı grubunun savaşı olarak tanımlanmıştır, bkz. Ivantchik 1993: 314-315.

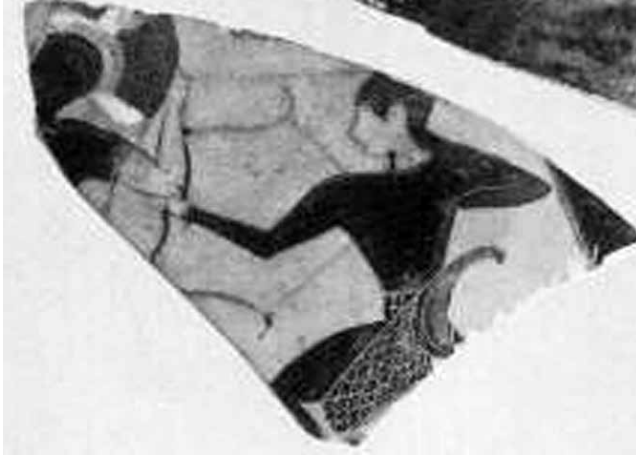

Fig. 15 Klazomenai Siyah Figür Teknikli Seramiği. Cook 1954: Pl. 7, no.8

Fig. 16 G.10 Lahdi Başucu. Cook 1981: Pl. 51.1. Fotoğraftan uyarlanmıştır.

Fig. 17 Aktepe Tümülüsü, Kline. Özgen, İ.-J. Öztürk 1996: Fig. 75.

soldaki yumuşak başlıklı grup sağdaki Thrakia giyimli bir başka grupla çarpışmaktadır. G.1 lahdindeki yumuşak başlıklı etnik giysili grubun Kimmerleri simgelediği yorumu, G.11 lahdinde Thrakia -Kimmer çarpışmasına işaret eder; ancak bu değerlendirmeyi bir İonia lahitte açıklamamız yine güçleşir.

G.11 lahdinde (Fig. 3) soldaki yumuşak başlıklı grubun İskit olduğu kabul edilirse bu sahnede karşımıza bir İskit-Thrakia çarpışması çıkmış olur. İskitler ile Thrakia'lılar arasındaki çatışmaya yönelik bir ilişki yaklaşık 510 civarındaki Herodotos'un Kimon oğlu Miltiades'in Thrakia Khersonesos'u'na gelişi hakkındaki aktarımları ile kurulabilir (6.40). Aktarımda kesin bir çatışma veya savaştan bahsedilmez, ancak olası bir durum söz konusudur. 5. yüzyıl içlerinde Thrakia'lılar ile İskitler arasında bazı çatışmalar olduğu bilirse de (Herodotos 4. 80; Grakov 2008: 63) iki kültür arasındaki savaşın bir İonia lahdinde tasvir edilmesi anlamlı gözükmemektedir ve bu yüzden de sahneyi İskit ile Thrakia'lılar arasındaki bir tarihi çatışmanın tasviri olarak kabul etmek yine zorlayıcıdır. Ayrıca bu süreçte Thrakia Khersonesos'un Atina egemenliği altında olduğu bilinmektedir. Akla İskit-Atina çatışması gelebilir. Ancak Atina'nın bölgedeki politik kontrolünün yerel savaşçıların geleneksel kıyafetleri içerisinde çarpışmalarını engellediğini varsaymamız için bir sebep yoktur; Thrakia giysili figürler yine yerel savaşçıları simgeliyor olmalıdır. Yeni bir olasılık olarak

karşımıza İskit ile Atina boyunduruğundaki yerli halkın çatışması çıkar ve bu olasılık da çatışmanın G.11 lahdindeki varlığının anlaşılmasına yeterli olmaz.

Diğer olasılıklar da yumuşak başlıklı grupların Persler veya Pers İmparatorluğu'nun batı satraplıklarındaki göçebe atlılar (Rostovtzeff 1943: 183) ya da iç Asya İskitleri olabileceği yönündedir (Ivantchik 2001: 111; Ivantchik 2006: 245). G.11 lahdinde Thrakialılar ile savaşıyan yumuşak başlıklı figürler G.1 (Fig. 1, 10 ve 11) ile G.13 (Fig. 2) lahitlerinde hoplitlere karşı savaşmaktadır. Bu durumda yumuşak başlıklılar Pers ise hoplitlerin de İonia'lıları temsil etmesi gerekmektedir. Lahitlerin boyandığı zamanda Persler ile İonia'lıların bir savaş içerisinde olup olmadıkları tartışmasından bağımsız biçimde, bu tasvirin sanatçıların zihinlerinde derin izler bırakmış olan 546'daki ilk Pers istilasının sembolik anlatımı olabileceği ya da 499-494'deki İonia isyanını simgelediği düşünülebilir. Bu mantıksal yaklaşım da bizi G.11 lahdinde bir Pers-Thrakia'lı savaşı resmedilmiş olması gerektiği sonucuna götürür. Ancak bu tip tasvirin İonia'lı bir sanatçının zihin dünyasında nasıl yer bulabilmiş olduğu sorusu ortada kalmaya devam eder. Cook bu problemi, birliklerden en az birinin İonia'lı olması gerektiğini öne sürerek açıklamaya çalışmıştır (Cook 1981: 116). Bu yorumu göre soldaki figürler Kuzey İonia'lılar tarafından taklit edilmiş Pers süvarilerini temsil ediyor olabilir (Cook 1981: 116-117). Sonuçta bu yoruma göre de sahnede Pers üniformalı İonia'lılar ile Thrakia'lı savaşı vardır.

Pers/İonia- Thrakia savaşı olasılıkları düşünüldüğünde akla yine Thrakia Khersonesos'u gelebilir. Thrakia Khersonesos'un kuruluşunda Klazomenai, Miletos ve Teos gibi İonia kentlerinin etkinliği tarihsel kayıtlardan bilinmektedir³³. Bunun yanında bu aktarımların lahdin bezendiği geç 6. yüzyıl ya da 5. yüzyılın başlarından çok daha eski olayları yansıtmış olması gerektiği gerçekliği akıldan uzak tutulmamalıdır. Söz konusu sahne, lahdin üretim tarihine daha yakın bir olay ile de ilişkilendirilebilir. Bilindiği kadarıyla Darius'un emri ile Megabazos tarafından Pers idaresi altına giren Thrakia'da (Herodotos V.2) Khersonesos içindeki Sestos, bir Pers-Atina savaşına ev sahipliği yapmıştır: 480/79'daki Mykale Savaşı'ndan hemen sonra Khersonesos'a saldırmak isteyen Atina orduları yakınlarındaki Sestos'u abluka altına almış ve Pers garnizonunu düşürmüştür (Herodotos 9.114-119). Atinalılara bilgi verip Sestos'un kapılarını onlara açan yerli halk Atinalılardan yana taraf olmuştur (Herodotos 9.118). Thrakia giysili grubun yerli halkı simgelediği hatırlatılır. Ancak Sestos haricinde Khersonesos Bölgesi, Herodotos'ta bir savaş alanından çok Perslerin bir geçiş alanı, liman veya köprü boyunduruğunun inşa alanı olarak geçer (Herodotos 4.143; 7.22, 7.58, 8.130). Aslında sahne sadece Khersonesos Bölgesi'ni değil Thrakia

³³ Antik kaynaklar, Khersonesos'ta yer alan Kardia kentinin Miletos ve Klazomenai tarafından kurulduğundan bahseder (Strabon 7.331.fr.52; Pseudo-Skymnos 699); bu ilk kuruluş yaklaşık 644/640 civarına tarihlenir. Ancak kent 556/555 civarında Atinalı Miltiades tarafından tekrar kurulmuştur (Tzvetkova 2008: 271-272). Yine bölge içerisinde yer alan Limnai 7. yüzyıl içinde Miletos tarafından (Tzvetkova 2008: 272; Isaac 1986, 161, 189); Elaiou kentinin de Teoslular tarafından kurulmuş olabileceği yorumu yapılır (Tzvetkova 2008: 272-273, 286).

Bölgesi'ndeki herhangi bir Pers-Thrakia çatışmasını temsil edebilir. Gerçi Darius'un İskit Seferi'nden sonra Mardonios komutasındaki Pers ordusu Yunanistan'a geçerken bu geçiş güzergâhı üzerinde bulunan Thrakia kabilelerinin çoğunun savaşız teslim oldukları aktarılmaktadır (Herodotos 4.93). Ancak yine de Getai (Herodotos 4.93) ve Bryg (Herodotos 6.45) gibi bazı kabilelerin Darius ve Mardonios ile savaştıkları da bilinir.

İonia'ya geri dönersek, Miller bazı Klazomenaili seçkinlerin, egemenliğini kabul ettikleri Perslerin imajı sayesinde kendilerine bir çeşit koruma kazandırdıklarını düşünür. Buradan hareketle de Pers giysili figürleri Klazomenaili olarak algılama eğilimindedir (Miller 2011: 130-131; Miller 2013: 28-29). G.11 lahdi Pers idaresi altında diğer tüm İonia kentlerinden farklı bir yapı ve bir dereceye kadar da Persli bir karakter kazanan (Cook – Nichols 1998: 177-182; Doğer 2006: 83-85) Smyrna'dan gelmiştir (Cook 1981: 116). Bu sebeple Miller'in "Klazomenaili seçkinler" ifadesini kolaylıkla ve hatta daha da uygun bir biçimde "Smyrnalı seçkinler" olarak değiştirmek bile mümkün olabilir. G.11 lahdini bezeyen ressamın ya da en azından onun müşterisi olan bir sosyal grubun, bu davranış biçimini göstermesi yabancı egemen güç altındaki bir toplumsal yapı için anlaşılabilir değildir. Bunun yanında, bu kurgu sadece G.11 lahdi özelinde geçerli bir alan bulabilir fakat başka hiçbir örnekte tekrarlanmaz. Bu sahneyi Klazomenai'den ele geçen ve hemen hemen hepsi çağdaş olup İonia'nın ortak siyasal ve sosyal yapı unsurlarını yansıtan diğer lahitler ile birlikte ele aldığımızda ise farklı sonuçlar ortaya çıkar. Örneğin G.1 ve G.13 lahitlerindeki Pers-İonia ya da Pers-Yunan savaşı sahneleri göz önünde bulundurulursa Klazomenai'de Pers yanlısı bir yaklaşımın yaygın bir görüş olamayacağı anlaşılır. Lahitlerde hangi tarafın üstün geldiği açık olmadığı gibi G.1 lahdinde düşmüş doğulu figürlerin ve hoplitlerin sayısı eşittir ya da en azından Persler üstün değildir (Fig. 1, 10-11). Yine sakallı ve yumuşak başlıklı kaftan giymiş figürlerin resmedildiği G.15A lahdinde (Fig. 13) atları zapt ederken gösterilmiş Pers figürü (Papalexandrou 2010: 12-15, Fig. 11, 13-15) ile arkasında at zapt eden İonia'lı hoplit aynı statüdedir.

Kirchner G.11 lahdindeki Thrakia'lı kıyafetleri içerisinde olan süvarilerin Yunan ordusundaki paralı askerler olabileceğini ifade eder (Kirchner 1987: 124, not. 39). Aslında İskit okçuları gibi Thrakia'lı askerlerin de Peisistratos Döneminde paralı asker olarak Atina'ya getirildikleri ve 5. yüzyılın sonlarına kadar da varlıklarını sürdürdükleri bilinir (Best 1969: 7-8; Sears 2013: 166). Bu öneriye göre G.11 lahdinde Thrakia giysili figürler, İonia ya da Yunanlar için Persler ile savaşırken resmedilmiştir. Daha kısa deyişle sahnede Pers-İonia'lı savaşı tasvir edilmiştir. Persler ile İonia'lular arasındaki savaş ihtimalleri, 546'daki Pers istilası veya 499-494'deki İonia isyanı çerçevesinde yorumlanabileceğinden zaten bahsedilmiştir. Ayrıca Thrakia'luların İonia'lular için savaşması durumunda, G.14 lahdindeki İonia-Thrakia çatışmasını anlamamız güçleşir.

3. Sonuç ve Değerlendirme

Bu çalışmanın ilk bölümünde figürlerin görünüşleri üzerine yapılan değerlendirmeler sayesinde özellikle Pers ile İskit/Saka kültürlerinin giysi ve silah seçimlerinde ortaklıkları olduğu sonucuna varılmıştır. Her iki kültürün coğrafi ve tarihsel etkileşimlerinin sonucu olarak da değerlendirilebilecek bu ortak noktalar, ne yazık ki lahitlerdeki tasvirlerle Attika seramiğinde olduğu boyutta yansımamıştır. Örneğin, Pers ve İskit halkları ile özdeşleşen savaş baltaları veya çift mızraklara lahitlerdeki tasvirlerde yer verilmemiş, Thrakia'lılar da mızrak ve kılıç dışında bir silah ile gösterilmemiştir. Dolayısıyla bu figürlerin, sadece dış görünüşleri temelinde ayırt edilmesi daha problemli olan Persleri mi yoksa İskitleri mi yansıttığını anlamak zordur. Klazomenai siyah figür tekniğinde bezeli seramikler de bu konuda yeterli veriyi sunmaz. Barbarların Yunan orduları içinde yer alması ve sosyal yaşamda tespit edilen birliklilikleri de Yunanlar ile barbarların ortak atribütlerle vazo tasvirlerinde gösterilmesine yol açmıştır. Okçu figürleri hoplit giysi veya ekipmanları ile gösterilebildiği gibi hoplitlerin de okçu kıyafetleri giyebildiği bilinir (Vos 1963: 41, 43)³⁴. Lahitlerde bu tipe örnek olarak G.10 lahdinin merkezinde yer alan hoplit figürü gösterilebilir (Fig. 16). Hoplitlerin zırhı ve miğferi ile resmedilmiş figürün ayrıca okçulara özgü olan belinde *gorytosu* ve elinde yayı bulunmaktadır. Bu tasvirde yola çıkarak lahitlerdeki her okçunun İskit olduğu yönündeki teşhislerde dikkatli olunması gerektiği söylenebilir. Her iki durumda da kesin teşhislerde bulunmanın sakıncaları görülür. Ancak figürlerin ulusunun ne olduğundan çok giysi ve ekipmanların temsil ettiği ulus ile ilgilenilmesi yine bazı sonuçlara ulaşılabilmesini sağlayacaktır. Örneğin İonia'lı olmadığı konusunda genel bir fikir birliği olan sivri başlık, *gorytos*, savaş baltası ya da *zeira* gibi eşyaların bir Yunan hoplitinde veya bir barbar üzerinde gösterilmesi bu eşyaların Yunanlar veya İonia'lılar tarafından tanındığı gerçeğini değiştirmemektedir. Bu durum bizi ister istemez İonia ya da Klazomenai'in tarihsel süreç içerisinde etkileşim halinde olduğu etnik gruplara götürür. Çalışmanın ilk bölümünde Yunan ve İonia'lar ile İskit, Pers, Thrakia'lılar arasındaki ilişkilerin savaşlar yanında diğer bazı sosyal kanallar sayesinde de kurulduğu belirtilmiştir.

Yumuşak başlıklı grupların kimliği üzerine kesin tanımlamalar yapılmadığında G.1 lahdindeki savaş sahneleri için Kimmer – İonia ve Pers – İonia çarpışmaları olasılıklarına, yeni olarak İskit – İonia çarpışması olasılığı eklenmiştir. Eğer G.1 ile G.13 lahitlerindeki (Fig. 1, 2, 10-11) yumuşak başlıklı, *gorytoslu* gruplar birbirine benzer ise G.11 lahdindeki grup da onlar ile aynı olmalıdır. Bu düşünceden hareketle İskit, Kimmer ve Perslerin, Thrakia'lılar ile olan savaşları üzerinde durulmuştur. Ortaya çıkan yeni olasılıkların bir İonialı lahit üzerindeki varlığı eski yorumlar ile birlikte tartışılmıştır. Sonuçta, lahitleri tek tek değerlendirdiğimizde savaş olasılıklarının hemen hepsinin doğru olabileceği görülmüştür.

³⁴ Farklı kökenli etnik giysilerin kombine verildiği örnekler ile birlikte yapılan değerlendirme için bkz: Raeck 1981: 22-34.

G.11 lahdindeki “Doğulu ile Thrakialı” savaşı tasvirinin İonialı bir lahitte bulunmasının görüldüğü farklı algılanması gerektiğine ve “İonia – Thrakia” çatışması biçiminde yorumlanması gerektiğine inanmamız, yine lahdi tekil olarak ele aldığımızda yadsınamaz. Ancak yakın süreçlerde ve mekânlarda üretilmiş olan lahitlerin üzerinde birbirini tekrar eden sahnelerin fazlalığı düşünüldüğünde, bu lahitlerin birbirlerinden tamamen bağımsız düşünce dünyalarına ait olmadıkları anlaşılır. Dolayısıyla söz konusu lahitleri bir arada değerlendirdiğimizde tüm yorumlarda belli çelişkilerin ortaya çıkması kaçınılmazdır. Bunun sonucunda Klazomenai lahitlerinde tasvir edilen savaş sahnelerini tarihsel olaylar ile bağdaştırmak şu an için ne tarihsel ne de arkeolojik çerçevede mümkün görünmemektedir. Bu tartışmada dikkate alınması gereken en önemli noktalardan biri, İonia sanatında tarihsel olayların doğrudan tasvirlerinin bulunmaması ya da çok sınırlı sayıda olmasıdır. İonia resim sanatındaki tasvirler son derece şematik olup büyük oranda da idealize edilerek uygulanır. Yunan ve İonia sanatının temelini oluşturan idealleştirme kapsamında savaş tasvirleri, İonia sanatında çoğunlukla mitolojik resimlerin içinde yer bulabilmiştir. Savaş tasvirlerindeki İonialı olmayan figürler ise daha çok bir sembol olarak algılanıp tek tip bir görünümde sergilenmiştir. Örneğin lahitlerde savaş sahnelerindeki hoplitlere köpekler eşlik etmezken barbarların resmedildiği savaş sahnelerinde, özellikle süvari sınıfındaki barbarlara köpekler eşlik eder. Thrakialılar ile Pers süvarileri arasında bir ayırım gözetilmemiş, savaş tekniği her iki barbar tipinde de aynı biçimde gösterilmiştir (G.1, G.11, G.13 ve G.14 lahitleri, Fig. No.1,2,3,10-11)³⁵. Bu bağlamda bu figürlerin sembolik olarak doğular ya da barbarları temsil ettikleri ancak doğrudan bir tarihsel olaya atıf yapmadıkları düşünülebilir. Lahitlerdeki şematik yapı ve idealize üslup, İonia’lı sanatçıların genel konuları resmetme alışkanlığına tam bir uyum içerisinde ve tarihsel gerçeklik kontekstinden bağımsız biçimde ele alınması önerilir.

Lahitlerdeki tasvirlerin vazo resimleri ile paralellikleri de belirgindir. Söz konusu tasvirlerin üretildiği süreçlerde benzer kompozisyonları takip edebileceğimiz en önemli merkez Attika’dır. Attika seramiğinde özellikle 6. yüzyılın ikinci yarısında artan etnik giysili figürlerin resmedildiği sahneler, Klazomenai siyah figür tekniğinde bezeli seramiklerde ve Klazomenai lahitlerinde de ortaya çıkmıştır. Sadece barbar figürlerinin sahneleri için değil, lahitlerdeki birçok kompozisyonun Attika vazoları ile yakınlığı zaten teşhis edilmiştir³⁶. Ancak sahnelerin uygulanışındaki üslup ve benzer savaş kompozisyonları, Klazomenai ile yakın coğrafyada bulunan ve üstelik benzer bir tarihsel/politik çerçevede yer alan eserler³⁷

³⁵ Thrakialılar’ın savaşlarda köpek kullandıklarına dair yaygın bir kanı bulunmaz. Savaşlarda köpeklerin kullanımı hakkındaki detaylı bir inceleme için bkz. Cook 1952: 38-42. Ayrıca lahitler üzerindeki savaş sahnelerinde köpeklerin kullanılması İskit etkisi ile de açıklanır, bkz. Ivantchik 1993: 315-316.

³⁶ Lahitler üzerinde betimlenen figürlerin Attika etkileri hakkında bkz. Cook 1981: 130.

³⁷ Harta Tümülüsü’ndeki Pers giyimli figür için bkz. Özgen – Öztürk 1996: 46, no.4, Fig. 85; Aktepe Mezarı taş kline üzerindeki dörtüneli giden atların binicileri ve giysileri için bkz. Özgen – Öztürk 1996: 40-43, Fig. 75.

(Fig. 17) ile de oldukça yakındır. Belki de İonia'nın konumu onu Attika'dan daha özel kılmıştır. İonia'nın kolonileşme hareketleri doğulular ile gerçek karşılaşmalar için bir doğal zemin sunarken bizzat bölgenin Batı Asya'daki konumu da bir başka doğal zemin oluşturmuştur. Bu konum da doğuluların İonialı eserler üzerindeki varlığına aslında daha gerçek sebepler sunar. Bir gerçek de İonia'nın 546'dan itibaren Pers yönetimi altında olmasıdır. Kesin bir tanı yapamadığımız yumuşak başlıklı gruplar, İonia'nın lahitlerin üretildiği tarihlerdeki politik durumu ile birlikte değerlendirildiğinde, Anadolu mezar resimlerindeki gibi Persleri simgeliyor³⁸ olması daha ihtimal dâhilindedir.

Lahitlerdeki savaş veya saldırı sahnelerinin benzerleri Anadolu'daki daha geç tarihli duvar ve mezar resimlerinde, kabartmalar ve küçük buluntularda karşımıza çıkmaya devam etmiş³⁹ ve onlarda çoğunlukla Pers üstünlüğü ya da Pers yönetici sınıfın zevkleri vurgulanmıştır. Yukarıda tartışıldığı üzere lahitlerdeki doğuluların tasvirlerinde ise Yunan ya da İonialıların üstünlüğü veya Pers imparatorluk propagandasına ilişkin durumlar izlenmez. Ölü kültü ikonografisi çerçevesinde lahit tasvirleri daha ziyade sanatçılar tarafından belirlenen repertuar içerisinde ölen kişi için seçilen tercihleri yansıtıyor gibi görünmektedir. Oluşturulan repertuar içerisinde kentlin veya ölen kişilerin ortak sosyal durumlarını, inançlarını ve hatta gerçekleri göz ardı edebilecek isteklerini yansıtan imgeler olması doğal bir durumdur. Bu bakımdan tartışılan savaş sahnelerinin gerçeği birebir yansıtması gerekmez. Sahnelerin açıklanması konusunda yorumlarımızı yönlendirecek daha kesin veriler olmadıkça varılan her sonuç, olasılıklardan birisinin kişisel olarak tercih edilmesinden veya yeni olasılıklar üretmekten öteye gidememektedir. Ancak çok çeşitli sonuçlar ortaya çıkmasına rağmen lahit tasvirleri yukarıda bahsi geçen toplulukların savaşlarına birer kanıt olarak sunulmaya devam etmektedir. Ortaya çıkan her farklı olasılık, lahit tasvirlerinin gerçek bir fotoğraf olarak algılanmasındaki yanılığın göstermekte ve geçmişin direkt resimleri oldukları konusunda bizi ikna edememektedirler.

³⁸ Aktepe tümülüsü içindeki kline üzerinde yer alan binicilerin Pers olarak tanımlanması hakkında bkz. Baughan 2010: 28-33.

³⁹ Lahitler üzerindeki savaş sahnelerine benzer biçimde ve çağdaş Pers-İskit çarpışmasının tasvir edildiği Tatarlı Mezarı doğu duvarı sahneleri ve değerlendirme için bkz. Sumner 2007: 5, Fig. II; Sumner 2011: Abb.4. Karaburun II Tümülüsü savaş sahnesi için bkz. Mellink 1974: Fig. 9; Bingöl 1997: Abb. 24; Çan yakınlarındaki bir tümülüste açığa çıkan 4. yüzyıla tarihli lahit üzerinde düşmüş bir askere saldıran Pers atlısının tasviri için bkz. Vassileva 2010: 40, Fig. 6. Pers atlısının yaya askere mızrakla saldırdığı tasvirin uygulandığı Pers mührü için bkz. Vassileva 2010: 42, Fig. 12.

Kaynakça

Åkerström

1951 *Architektonische Terrakottaplatten in Stockholm*, Lund.

Baughan, E. P.

2010 “Persian Riders in Lydia? The Painted Frieze of the Aktepe Tomb Kline”, *Proceedings of the XVIIth International Congress of Classical Archaeology, 22-26 September 2008, Rome. Bolettino di Archeologia on line 1*: 24-36.

Beazley, J. D.

1942 *Attic Red-Figure Vase-Painters*, Oxford.

1947 *Etruscan Vase-Painting*, Oxford.

1963 *Attic Red-Figure Vase-Painters²*, Oxford.

Barringer, J. M.

2004 “Skythian Hunters on Attic Vases”, C. Marconi (ed.), *Greek Vases: Images, Contexts and Controversies. Proceedings of the Conference. Sponsored by the Center for the Ancient Mediterranean at Columbia University, 23-24 March 2002. Columbia Studies in the Classical Tradition, Volume XXV*, Leiden-Boston: 13-25.

Best, J. G. P.

1969 *Thracian Peltasts and Their Influence on Greek Warfare*, Groningen.

Bingöl, O.

1997 *Malerei und Mosaik der Antike in der Türkei*, Mainz am Rhein.

Boardman, J.

1970 *Greek Gems and Finger Rings: Early Bronze Age to Late Classical*, London.

2000 *Persia and the West: An Archaeological Investigation of the Genesis of Achaemenid Art*, London.

2002 *Kırmızı Figürlü Atina Vazoları*, İstanbul (Çeviri: Gürkan Ergin).

2011 *The Greeks Overseas: Their Early Colonies and Trade*, New York.

von Bothmer, D.

1957 *Amazons in Greek Art*, Oxford.

Bovio, J. M.

1938 *CVA Italia, Museo nazionale di Palermo, Italy 14*, Roma.

Buyskikh, S. B.

2007 "Contacts between Greeks and non-Greeks on the Lower Bug in the Sixth and Fifth Centuries BC." D. Braundand – S. D. Kryzhitskiy (eds.), *Classical Olbia and the Scythian World from the Sixth Century BC to the Second Century AD. Proceedings of the British Academy 142*, Oxford: 17-22.

Cahn, H. A.

1973 "Dokimasia", *RA* 6: 3-22.

Casson, L.

1977 "The Thracians", *The Metropolitan Museum of Art Bulletin* 35. 2: 2-6.

Coleman, J. E.

1997 "Ancient Greek Ethnocentrism", J. Coleman – C. Walz, (eds.), *Greeks and Barbarians: Essays on the Interactions between Greeks and Non-Greeks in Antiquity and the Consequences for Eurocentrism*, Bethesda Maryland: 175-220.

[153]

Cook, R. M.

1952 "Dogs in Battle", Tobias Dohrn (ed.), *Festschrift Andreas Rumpf. Zum 60. Geburtstag dargebracht von Freunden und Schülern. Köln. Im Dezember 1950*, Krefeld: 38-42.

1954 "Clazomenian and Related East Greek Black-Figure", *CVA BM* 8, London: 14-28.

1965 "Old Smyrna: Ionic Black Figure and Other Sixth-Century Figured Wares", *BSA* 60: 114-142.

1981 *Clazomenian Sarcophagi*, Mainz.

Cook, J. M. – Nichols, R. V.

1998 *Old Smyrna Excavations: The Temples of Athena with an Appendix by D. M. Pyle. BSA Suppl. No. 30*, London.

Davis, T.

2013 *Archery in Archaic Greece*, Columbia University, Executive Committee of the Graduate School of Arts and Sciences (Yayınlanmamış Doktora Tezi).

Doğer, E.

2006 *İzmir'in Smyrna'sı, Paleolitik Çağ'dan Türk Fethine Kadar*, İstanbul.

Dusinberre, E. R. M.

2002 "King or God ? Imperial Iconography and the Tiarate Head Coins of Achaemenid Anatolia", *AASOR* 57: 157-171.

Fuchs, W.

1969 *Die Skulptur der Griechen*, München.

Gaultier, F.

1995 *Céramiques à figures noires d'Étrurie, CVA Louvre 24*, Paris.

Grakov, B. N.

2008 İskitler, İstanbul (Çev. D. Ahsen Batur).

Greenhalgh, P. A. L.

1973 *Early Greek Warfare: Horsemen and Chariots in the Homeric and Archaic Ages*, Cambridge.

Güngör, Ü.

2006 *Klazomenai Yıldıztepe Nekropolisi*, Ege Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Klasik Arkeoloji Anabilim Dalı (Yayınlanmamış Doktora Tezi), İzmir.

Hoppin, J. C.

1973 *A handbook of Attic red-figured vases, signed by or attributed to the various masters of the sixth and fifth centuries B.C.* Washington, McGrath Pub. Co..

Hürmüzlü, B.

2010 "Die früheste Gruppe Klazomenischer Sarkophage aus Klazomenai", *Jdl* 125: 89-153.

Isaac, B.

1986 *The Greek Settlements in Thrace until the Macedonian Conquest*. (Studies of the Dutch Archaeological and Historical Society, 10), Leiden.

Ivantchik, A.

1993 "Les Guerriers-Chiens. Loups-garous et invasions skythes en Asie Mineure", *Revue de l'histoire des religions* 210: 305-330.

2001 *Kimmerier und Skythen: kulturhistorische und chronologische Probleme der Archäologie der osteuropäischen Steppen und Kaukasiens in vor- und frühschythischer Zeit*, Moskau.

2006 "Scythian Archers On Archaic Attic Vases: Problems Of Interpretation", G. Gnoli – A. Ivantchik (eds.), *Ancient Civilizations from Scythia to Siberia* 11: 197-271.

Jacopson, E.

1995 *The Arts of the Scythians: The Interpenetration of Cultures at the Edge of the Hellenic World*, Leiden.

Jarva, E.

1995 *Archaiologia on Archaic Greek Body Armour, Studia Archaeologica Septentrionalia 3*, Rovaniemi: Pohjois-Suomen Historiallinen Yhdistys: Societas Historica Finlandiae Septentrionalis.

Johansen, K. F.

1942 “Clazomenian Sarcophagus Studies: The Earliest Sarcophagi”, *ActaArch* 13: 1-64.

Jordan, B.

1969 “The Meaning of the Technical Term Hyperesia in Naval Contexts of the Fifth and Fourth Centuries B.C.”, *CalifStClAnt* 2: 183-207.

Kaptan, D.

1996 “Some Remarks about the Hunting Scenes on the Seal Impressions of Daskyleion”, *BCH Suppl.* 29: 85-100.

Kirchner, E.

1987 “Zum Bildprogramm klazomenischer Sarkophage”, *Jdl* 102: 119-161.

Koçkar, M. T.

2008 “Eskişehir ve Yöresinde Kafkasya Göçmenlerinin Giyim, Kuşam ve Süslenme Kültürü”, M. T. Koçkar (ed.), *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi & Motif Vakfı Halk Kültürü'nda Giyim Kuşam ve Süslenme Uluslar Arası Sempozyumu*, Eskişehir: 90-114.

Kossack, J.

1995 “Berittene Schwertkrieger auf Schlachtensarkophagen aus Klazomenai”, U. Finkbeiner – R. Dittmann – H. Hauptmann (eds.), *Beiträge zur Kulturgeschichte Vorderasiens: Festschrift für Rainer Michael Boehmer*, Mainz: 307-322.

[155]

Kryhitzky, S. D.

2007 “Criteria for the Presence of Barbarians in the Population of Early Olbia”, D. Braundand – S. D. Kryzhitskiy (eds), *Classical Olbia and the Scythian World from the Sixth Century BC to the Second Century AD*. Proceedings of the British Academy 142, Oxford: 17-22.

Langlotz, E.

1932 *Griechische Vasen*, München.

Lissarrague, F.

1990 *L'autre guerrier: Archers, peltastes, cavaliers dans l'imagerie attique* Paris & Rome.

Melander, T.

1999 *CVA Thorvaldsens Museum, Copenhagen, Danmark 9*, Copenhagen.

Mellink, M. J.

1974 “Notes on Anatolian Wall Painting”, A.M. Mansel (ed.), *Mansel'e Armağan = Mélanges Mansel I*, Ankara: 537-547.

1998 *Kızılbél: An Archaic Painted Tomb Chamber in Northern Lycia*, Philadelphia

Miller, M. C.

- 1991 “Foreigners at the Greek Symposium ?”, William J. Slater (ed.), *Dining in a Classical Context*, Michigan: 59-82.
- 1997 *Athens and Persia in the Fifth Century B.C.: A Study in Cultural Receptivity*, Cambridge.
- 2011 “Imaging Persians in the Age of Herodotos”, R. Rollinger – B. Truschnegg – R. Bichler (eds.), *Herodot und das Persische Weltreich = Herodotus and the Persian Empire: Akten des 3. Internationalen Kolloquiums zum Thema “Vorderasien im Spannungsfeld klassischer und altorientalischer Überlieferungen, Innsbruck, 24.-28. November 2008*, Harrassowitz Verlag-Wiesbaden: 123-157.
- 2013 “Clothes and Identity: The Case of the Greeks in Ionia c.400 BC.”, Paul J. Burton (ed.), *Culture, Identity and Politics in the Ancient Mediterranean World. Papers from a Conference in Honour of Erich Gruen*, Sydney: 18-38.

Minns, E. H.

- 2010 *Scythians and Greeks: A Survey of Ancient History and Archaeology on the North Coast of the Euxine from the Danube to the Caucasus*, Cambridge.

Murray, A.S.

- 1898 *Terracotta Sarcophagi Greek and Etruscan in the British Museum*, London.

Muss, U.

- 1994 *Die Bauplastik des archaischen Artemisions von Ephesos*, Wien.

Nefédkin, A.K.

- 2006 “The Tactical Development of Achaemenid Cavalry”, *Gladius* 26: 5-18.

Ohly, D.

- 1978 *Tempel und Heiligtum der Aphaia auf Ägina*, München.

Özer, B.

- 2006 *Klazomenai Siyah Figür Seramiği*, Ege Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Klasik Arkeoloji Anabilim Dalı (Yayınlanmamış Doktora Tezi), İzmir.

Özgen, İ. – J. Öztürk

- 1996 *Heritage Recovered The Lydian Treasure*, İstanbul.

Papalexandrou, N.

- 2010 “A Clazomenian Sarcophagus in the Princeton University Art Museum”, *Record of the Princeton University Art Museum* 69: 4-21.

Pfuhl, E.

- 1923 *Malerei und Zeichnung der Griechen*, München.

Pipili, M.

1993 *Attic Black-Figure Skyphoi, CVA Greece 4, Athens National Museum Fascicule 4*, Athens.

Plassart, A. – C. Picard

1913 “Sarcophages de Clazomènes”, *BCH* 37: 378 – 417.

Pottier, E.

1892 “Les sarcophages de Clazomène et les hydries de Caéré” *BCH* 16: 240-262.

1933 *CVA Louvre, Paris, France 12, Louvre fasc. 8*, Parigi.

Raeck, W.

1981 *Zum Barbarenbild in der Kunst Athens im 6. und 5. Jahrhundert v. Chr.* Bonn.

Rolle, R.

1989 *The Worlds of the Skythians*, Berkeley & Los Angeles.

Rostovtzeff, M.

1943 “The Parthian Shot”, *AJA* 47: 174-187.

Rumpf, A.

1927 *Chalkidische Vasen*, Berlin; Leipzig.

1933 “Zu den Klazomenischen Denkmälern”, *Jdl* 48: 55-83.

[157]

Sauter, H.

2000 *Studien zum Kimmerierproblem*, Bonn.

Schmitt, R.

1989 “Bisotun iii. Darius’s Inscriptions”, *Encyclopædia Iranica* IV. 3: 299-305.

Schoppa, H.

1933 *Die Darstellung der Perser in der griechischen Kunst bis zum Beginn des Hellenismus*, Coburg.

Sears, M. A.

2013 *Athens, Thrace, and The Shaping of Athenian Leadership*, Cambridge.

Sevin, V.

2005 *Hakkâri Taşları: Çıplak Savaşçıların Gizemi*, İstanbul.

Shahbazi

1992 “Clothes: Iranian Costumes in the Median and Achaemenid Periods”, *Encyclopædia Iranica* V: 722-737.

Shapiro, A.S.

1983 “Amazons, Thracians, and Scythians”, *Greek, Roman and Byzantine Studies* 24: 105-114.

Summerer, L.

- 2007 “Picturing Persian Victory: The Painted Battle Scene on the Munich Wood”, *Ancient Civilizations from Scythia to Siberia* 13: 3-30.
- 2011 “Die Persische Armee in Kelainai”, L. Summerer – A. Ivantchik – A. von Kienlin (eds.), *Kelainai-Apameia Kibotos: développement urbain dans le contexte anatolien: actes du colloque international Munich, 2-4 avril 2009* = *Kelainai-Apameia Kibotos: Stadtentwicklung im anatolischen Kontext: Akten des internationalen Kolloquiums, München, 2.-4. April 2009, Kelainai I*, Bordeaux: 36-44.

Szemerényi, O.

- 1980 *Four Old Iranian Ethnic Names: Scythian, Skudra, Sogdian, Saka*, Wien.

Tsetskhladze, G. R.

- 1998 “Trade on the Black Sea in the Archaic and Classical Periods: Some Observations”, H. Parkins – C. Smith (eds.), *Trade, Traders and the Ancient City*, London & New York: 52-74.

Tuplin, C.

- 2010 “All The King`s Horse: In Search of Achaemenid Persian Cavalry”, G. G. Fagan – M. Trundle (eds.), *New Perspectives on Ancient Warfare*, Leiden & Boston: 101-182.

Tzvetkova, J.

- 2008 Цветкова, Юлия. История на Тракийския Херсонес – от Троянската война до времето на римското завоевание (*History of the Thracian Chersonese (from the Trojan War until the Time of the Roman Conquest)*), Sofia.

Vassileva, M.

- 2010 “Achaemenid Interfaces: Thracian and Anatolian Representations of Elite Status”, S. Keay – G. Boetto (eds.), *Proceedings of the XVIIth International Congress of Classical Archaeology, 22-26 September 2008, Rome. Bolettino di Archeologia on line 1*, [http://www.academia.edu/1304243/Achaemind Interfaces](http://www.academia.edu/1304243/Achaemind%20Interfaces): 37-46.

Vinogradov, Y. G.

- 1980 “Die historische Entwicklung der Poleis des nördlichen Schwarzmeergebietes im 5. Jahrhundert v.Chr.”, *Chiron* 10: 63-100.

Vos, M.F.

- 1963 *Scythian Archers in Archaic Attic Vase-Painting*, Groningen.

Webber, C. – McBride, A.

2001 *The Thracians 700 BC-AD 46 (Men-at-Arms)*, Oxford.

Zahn, R.

1896 *Die Darstellung der Barbaren in griechischer Litteratur und Kunst der vorhellenistischen Zeit*. I, Heidelberg.

Zeren-Hasdağlı, S. M.

2014a *Albertinum Grubu ve Çevresindeki Klazomenai Lahitleri*, Ege Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Klasik Arkeoloji Anabilim Dalı (Yayınlanmamış Doktora Tezi), İzmir.

2014b “İzmir Arkeoloji Müzesi’ndeki 2724 Numaralı Lahit”, *Trakya Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi* 6: 157-181.